

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԻՅ ՏԱՐԻ

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

ԹԻՒ 27

1907 ԱՊՐԻԼ 3 ԴՆ
(Ն. Տ. Մարտ 21)

Իմաստասիրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կամ
մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները: Պարտաւոր
չէ վերադարձունել հրատարակուած ձեռագիրները:
Մանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով:
Մանուցման 1 միջակայքը 1 սանդղակարժէ 1 զլուարը 2 սանդղակ:

Les annonces, en français et en arménien, sont reçues aux bureaux de la
Rédaction: Rue Beaumont, 9.

22-րդ չորանի (906 հոկտ.—907 յուլիս) բաժնորդագրին է
Ֆր. (7 բուրլի և 50 կոպէկ) կանխիկ վճարելի: Կարելի է նաեւ
բաժնորդագրութիւն քանի մասի համար որ ուզուի, աճէն մէկ ամսա-
նոց 2 Ֆր. (75 կոպէկ) հաշուելով, 1907 յուլիս ամսէն անդին
պարտաւոր լինելու պայմանով:
Կանխիկ ծրար պէտք է զրկուի յա հասցէով. M. PORTOUKALIAN,
Propriétaire du journal Arménia. MARSEILLE (France).

ԲՈՎ ԱՆԻ ԱՅԻԹԻՒՆ

Հայերէն-լատին համաձայնութիւն. —
Հայերէն-լատին համաձայնութիւն (վան). — Նամակ Ա-
յապետի Միացեալ-Նահանգներէն (Սեպտեմբեր). — Ամեհայն Հայոց Կարողիկոսի
Սուրբ Գրքի Եւ Ուսացած պա-
շտակներ. — Հայերի Թիւրքիա. — Հա-
յերի Եւրոպայում. — Քաղաքի երկրաչափութիւն.
Հայերի Լուսաւոյ. — Ռուսական 1906
Հայերի Գործունէութիւն. — Ռուսական
Հայերի Գործունէութիւն. — Ռուսական
Հայերի Գործունէութիւն.

ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

“ԱՐՄԵՆԻԱ”

ԻՅ ՏԱՐԻ ԵՐԶԱՆԻՆ

(1906 ՀԱՅՏԵՄԵՐ — 1907 ՅՈՒԼԻՍ)

22-րդ չորանի բաժնորդագրութիւնը
չորանի 1906 հոկտեմբերէն և կը տեւ
իւր 1907 յուլիսի վերջը: Ամբողջ
22-րդ չորանի բաժնորդագրին է 20
բուրլի կ'ըլլայի վճարելի: Կարելի
է նաեւ բաժնորդագրութիւն քանի մասի
համար որ ուզուի, ամսական 2 Ֆրանգ
պարտաւոր լինելու:
Անոնք որ Արմենիայի Օթանդակ կը
գրին մեր հրատարակած Օթան
դարձիկներն կանոնադրին համեմատ
տարեկան իրենց պարտականութիւն,
բաւոյնը կունենան, իրենց ստացած
օրինակ Արմենիայէն զատ—որի հա-
մար ամբողջ բաժնորդագրին 20 Ֆր.
պարտաւոր լինելու— քանի՜ անձի հա-
մար որ ուզեն, Արմենիա բերել տալու
իրենց ստացած լրագրի ծրարին մէջ
գրելով և կէս բաժնորդագրով, այ-
լ 1 Բր. ամբողջ չորանին համար 10
Բր. և կամ ամսական 1 Ֆր.ով:
Կարելի է նաեւ «Օթանդակ»ի նշա-
նակած հասցէին ուղղակի զրկել, 12
Ֆր. բաժնորդագրով: Յանկացո-
յն կը զրկենք «Արմենիայի Օթան-
դարձիկներ» համար մեր հրատա-
րակած կանոնագիրը:
Բաժնորդագրիններ կանխիկ վճա-
րելու մեծ զիւրուածիւններ կընծայե-
ն իրենց կանոնաւոր ընթացքին և
այսինքն որ Եւրոպայի և Ամերիկայի
մէջ ազգեր սովորութիւն ունին
իրենց ստացած լրագրի բաժնորդա-
ներ կանխիկ զրկելու. անոր համար
իրենց լրագրներ ալ կընան կանոնա-
ւոր ընթացք մ'ունենալ:

ՀԱՅԵՐԹԻՐՔԱԿԱՆ

ՀԱՄԱԶԱՅԻՆԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն 18րդ բուրլի եւ վերջ)
Հնչակեանութիւնը դեռ ծնունդ
չառած, անոր ծնողները մեզ կաշխա-
տակցէին Արմենիայի առաջին և երկ-
րորդ տարեշրջաններին մէջ, մեր
թերթի մէջ գրելով: Անոնք յետոյ
մեզնէ բաժնուեցան, մի քանի կետե-
րի մէջ անհամաձայն գտնուելով: Այդ
կետերի զխաւորներէն երկուքը մի-
այն կը յիշեցնենք այստեղ: Յեղափո-
խական գործելակերպի մասին՝ մենք
նախապատրաստական գործունէու-
թեան աւելի նշանակութիւն կուտա-
յինք քան թէ անմիջական շարժում.
ների քանի որ Տաճկահայաստանի ժո-
ղովուրդը տակաւին անպատրաստ կը
նկատէիք օգտակար կերպով յեղա-
փոխական շարժում ընելու. սկզբ-
բունքի մասին՝ մենք տարածում կը
համարէինք հայկական խնդրին առ-
թով դասակարգային խնդրները յա-
րուցանել և ընկերվարականութիւն
քարոզել, մինչդեռ անոնք որոնք յե-
տոյ Հնչակի նախահայրերն եղան, կը
յայտարարէին թէ իրենք միջազգա-
յին ընկերվարականներ են և Հայի,
Թիւրքի, Քիւրտի եւ այլն խտրութիւն
չեն գնորդ, այլ կուզեն Թիւրքիայի
կեդրոնական իշխանութիւնը տապա-
ւելով ընդհանուր երկրին վարչական
և տնտեսական վիճակը բարեփոխել.
Թէ իրենց համար միեւնոյն է որ
երկրի վարչակազմի անունն Ահմէտ ի-
նի կամ Կարապետ, իրենք կուզեն
ընկերվարական գրութիւն մտցունել
Թիւրքիայի մէջ որը բաւական տկար
կը կարծէին իրենց փափաքած դերը
հոն կատարել կարենալու համար. ա-
նոնք չէին քաշուեր յայտարարել թէ
հայկական խնդիրն իրենց համար
կամուրջ մ'է որմէ կուզեն անցնիլ դէ-
պի իրենց նպատակ երթալու համար.
միջազգային ընկերվարականութիւն
իրենց համար նպատակ է, իսկ հա-
յկական խնդիրը միջոց մը՝ իրենց շատ
խախուտ կարծած Թիւրքիայի գահը
հիմն ի վեր տապալելու համար:
Մինչդեռ Արմենիայի համար հայկա-
կան խնդիրը նպատակ մ'էր ուղղակի
և ոչ միջոց, մեր ապագայ թոռներին
թողով ընկերվարական խնդրներ
կարգադրութիւնը, և հետեւապէս մեր
յեղափոխական շարժումներ պիտի

սահմանափակուէին հայկական խնդրի
շուրջ, այդ խնդրի սահմաններ գրծ-
ւած լինելով արդէն մեր նախորդնե-
րէ, թէ՛ մեր ազգային իշխանութիւն.
ների կողմէն և թէ՛ եւրոպական տէ-
րութիւններ կողմէն: (1880ին է.
Պոլսի գեապանների կողմէն հայկա-
կան խնդրին առթով Բ. Դուռը զըր-
կուած ծանուցագիրը նշանակած է
թէ ինչ սկզբունքների վրայ հիմնուե-
լով մասնաւոր բարեփոխումներ մըտ-
ցունել անհրաժեշտ է հայկական նա-
հանգներին մէջ) Յեղափոխական այս
տեսակէտների տարբերութեան պատ-
ճառով մեր ու հնչակութեան ծնողնե-
րին միջեւ եղած վիճաբանութիւննե-
րը կարող են հետաքրքիրներն աչքէ
անցունել Արմենիայի և Հնչակի նախ-
նական շրջանների թերթերին մէջ:
Հնչակեանների այդ տարբեր տեսա-
կէտի արդիւնքն էր նաեւ որ անոնք է.
Պոլսին ալ իրենց յեղափոխական գոր-
ծունէութեան շրջանակին մէջ առած
էին և Դուռագիւղի ու Պապը Ալիի
իբր թէ զինեալ ցոյցները որ իրենք
յեղափոխութիւն (1) կանուանեն, այդ
ընդհանուր բարեկարգութեան, մեր
կարծիքով սխալ, գաղափարի հետե-
ւանքն էր: Յեղափոխութիւնը փոխա-
նակ Հայաստանի մէջ ընելու, որ ազ-
գային տեսակէտին աւելի համապա-
տասխան կը լինէր և աւելի զիւրին, ա-
նոնք ուղեցին Թիւրք տիրապետու-
թեան կեդրոնին մէջ ընել, սուլթանին
գահը իր հիմէն սարսնցունելու և ընդ-
հանուր բարեկարգութիւն յառաջ
բերելու յաւակնութիւններով: Թիւր-
քիայի կացութեան և պահանջների
անձանթ եղողների այդ սխալ տեսա-
կէտի և յաւակնութիւնների արդիւն-
քն եղաւ յեղափոխութեան արդէն
գոյնաւարացումը գործին բոլորովին
գոյնաւարացումը և իր գահի ճիշդ ու-
րին տակ եղած շարժումները տեսնե-
լով սուլթանին աւելի կատաղաբար
Հայերին վրայ յարձակումը. 300,000
Հայերի կոտորածը է. Պոլսի մէջ Հըն-
չակեանների Պապը Ալիի և Դաշնակ
ցականների Օսմանեան Պաշայի զին-
եալ ցոյցների հետեւանքն եղաւ և ոչ
(1) Այս բառի նշանակութիւնն ալ
սխալ կերպով ըմբռնուած է մեր մէջ.
Ցոյց, ապստամբութիւն, յեղափոխու-
թիւն, այս բոլոր բառերի իմաստները կը
չփոթուին իրար հետ. նոյն իսկ կոտո-
րածն ալ յեղափոխութիւն կանուանեն:

թէ Հայաստանի մէջ կատարուած ցոյ-
ցերի:
Նոյն իսկ Յոյները, որոնց մայրա-
քաղաքն եղած էր երբեմն է. Պոլսի,
իրենց անկախութեան համար ազգա-
տամբած ժամանակ, է. Պոլսի մէջ,
Թիւրք կոտորածեան կեդրոնին մէջ,
սուլթանի ճիշդ գահին տակ, յեղափո-
խական շարժումներ յառաջ բերել
չաշխատեցան, այլ է. Պոլսէն դուրս
յունաբնակ նահանգներին մէջ: Պոլս-
կանները է. Պոլսի մօտէն էին բայց է.
Պոլսի մէջ չէր որ յեղափոխական շար-
ժումներ ընելու եղան Հայերին պէս,
այլ իրենց ազատելու ուզած երկրին մէջ
Բայց որովհետեւ Հնչակեաններն ընդ-
հանուր Թիւրքիայի վարչական գոր-
ծիւնը բարեփոխելու յաւակնութիւն
ներ ունէին, Թիւրքիայի ընդհանրա-
կան կեդրոնին մէջ յեղափոխական
շարժումներ յառաջ բերելու ձգտ-
ումներ ունեցան, թէեւ հայ ժողո-
վրդին մեծամեծ զոհողութիւններ
յանձն առնելով փրկելու ուզած Հայաս-
տանը անհուն տարածութեամբ ցա-
մաքով ու ծովով հեռի է է. Պոլսէն:
Գուցէ առարկուի որ Պոլսկարիա
և Յունաստան Եւրոպայի մէջ են, Եւ-
րոպացիներին աչքին առնելու. հետե-
ւապէս Եւրոպացիներ կը տեսնեն
այդտեղ եղածները. իսկ Հայաստան
Եւրոպայէն հեռու է, այնտեղ եղած-
ները չեն տեսներ, չեն իմանար եւրո-
պական տէրութիւնները. ուստի
պէտք էր է. Պոլսի մէջ, Եւրոպացի-
ների աչքին առնելու յեղափոխական
շարժումներ ընել որ տեսնեն և ստիպ-
ուին միջամտել ի նպատակ Հայերին:
Եղելութիւնները ցոյց կուտան որ
սխալ է այդ կարծիք: Եւրոպացա-
կան տէրութիւններն ուզեն միջամը-
տել, Հայաստանի յետին գիւղերին
մէջ եղածներն ալ կը տեսնեն և կի-
մանան նոյն իսկ Հայերէս աւելի շու-
տով. բայց եթէ չուզեն միջամտել,
իրենց աչքի առնելու կատարուածն ալ
չտեսածի պէս կը վարուին. երբ ու-
զեն միջամտել, մի քանի հարիւր հո-
գի, նոյն իսկ մի քանի հոգիի սպան-
նուիլն ալ բաւական առիթ կը համա-
րին. իսկ եթէ չուզեն միջամտել, հա-
րիւր հազարաւորների կոտորուիլն ալ
եթէ տեսնեն, չեն միջամտել, ցա-
ւակցութիւն յայտնելով միայն կը բա-
ւականան: Հայաստանի լեռներին մէջ
ծածկուած Մասունի մի քանի խեղճ

դիւղերի կոտորածը 1894ին բա-
ռական եղաւ որ եւրոպական երեք
մեծ պետութիւններ միասին գալով
միջազգային յանձնաժողով մը կազ-
մեն և զայն Սասուն զրկելով իրենց
կողմէ պաշտօնական քննութիւն մը
կատարել տան և իբրեւ հետեւանք
այդ քննութեան, բարենորոգումնե-
րի ծրագիր մը սուղանին ներկայա-
ցունեն գործադրուելու համար։ Սա-
սունի կոտորածին լուրերը, զեռ
«Հնչակ» չիմացած և չհրատարակած
— թէեւ Սասունի այդ շարժման ա-
ռաջնորդուն իր ներկայացուցիչ Մու-
րատն էր— առաջին անգամ անգլիա-
կան թերթերն իմացուցին մեզ Հա-
յերիս ինչպէս և բոլոր աշխարհի, և
այսօր իսկ պարտաւոր ենք Սասունի
շարժման և կոտորածի մանրամաս-
նութիւններն իմանալու համար՝ ոչ
թէ Հնչակի թերթերը թղթատել,
այլ անգլիական կառավարութեան ա-
տոր համար յատկապէս հրատարա-
կած կապոյտ տետրակները (Blue Book).
մինչդեռ և Պոլսի մէջ Եւրոպացիներ
րի աչքին առջեւ եղած Հայերի կո-
տորածն, որ ճիւղաւորուելով նաեւ
Հայաստանի մէջ մեր ազգէն 300,000
զոհեր տարաւ, Սասունի լեռնաբը
նակներէն մի քանի հազարի կոտորա-
ծին չափ ալ արդիւնք մը չկրցաւ ու-
նենալ։ Ինչո՞ւ համար եւրոպական
տէրութիւնները մեծամեծ ծախքեր
կընեն և հիւպատոսութիւններ ու
պաշտօնեայնք կը պահպանեն Հա-
յաստանի զանազան կողմերը ուր շատ
անգամ ոչ մէկ հպատակ ալ չունին։
որովհետեւ կուզեն մանրամասնօրէն
իմանալ և գիտնալ թէ ինչեր կը պա-
տահին այն կողմեր. և շատ անգամ
մեզնէ Հայերէս աւելի շուտ և աւելի
մանրամասնօրէն կ'իմանան այնտեղ
կատարուած հարստահարութիւննե-
րը։ Բայց եթէ ձայն չեն հաներ, այդ
ուրիշ խնդիր է, ատոր պատճառն
ուրիշ է։

Երկու տարի առաջ սուղան Հա-
միտի մահափորձն ալ, որմէ պիտի
օգտուէին զխաւորապէս երիտա-
սորդ թիւրքերը, դաշնակցական
Հայերն էին կատարողները, եթէ այդ
առթով զանազան կողմերէ տրուած
լուրերը ճիշդ էին։ Ահա Հայեր շատ
անգամ զբաւի և մարդի ահազին զո-
հողութիւններով գործակցած են
թիւրքերի ծրագրի գործադրու-
թեան, որոնց գլխաւոր նպատակն է
սուղան Համիտը տապալել և իշխա-
նութեան գլուխն անցնիլ իրենք որ
ազատամիտ կը ձեւանան։ Բայց թէ
մեզ Հայերիս ազգային ինչ աւելի ա-
զատութիւն պիտի տան, յայտնի ու
որոշ չէ։ Ընդհակառակ, կը կասկած-
ուի որ ասոնք սուղան Համիտէն ա-
ւելի փորձանք դառնան մեր գլխին,
որովհետեւ նոյն իսկ իրենց անպաշտօն
վիճակի մէջ շատ անգամ կ'ենեն կար-
գարացունեն Համիտին մեզ Հայերիս
դէմ ըրածները։ Իսկ իրենց դէմ ը-
րածներն են միայն որ կը դատա-
պարտեն բացարձակ։

Օսմանեան Սահմանադրութիւնը
ծրագրելու և հրատարակելու մէջ ալ
գործակցութիւն ունեցած են Հայեր

իբրեւ միեւնոյն երկրի զաւակներ։
Բայց դարձեալ այդ միեւնոյն Հա-
յեր, Օսմանեան, Սէրվիզներ,
պէտք զգացին առանձնապէս աշխա-
տելու նաեւ հայկական խնդրին հա-
մար։

Թիւրքիաի ընդհանուր բարե-
կարգութեան գլխաւոր գործիչներին,
պետերին, ալ բազուկները միշտ Հա-
յեր եղած են։ Բէշիտ փաշան ի-
րեն գործակից ունեցած է Յակոբ
Կրճիկեան մը, Սիւտհաթ փաշան
Դրիգոր։ Օսման մը ևայլն։ Բայց
այդ ազատական թիւրքերն ին-
չով փոխարինած են Հայերի գաւ-
թակցութիւնը։ Բէշիտ փաշաի ծրա-
գիրն եղաւ Հայերն ու ֆիւրտերն ի-
րար հետ թշնամացունել Հայաստանի
մէջ, իբրեւ թէ Հայերը պաշտպանե-
լու պատրուակով։ Ծրագիր մը որ կը
գործադրուի ցարդ, թէեւ հակառակ
ուղղութեամբ մը Բայց միեւնոյն նը-
պատակին տանելով։ Երիտասարդ
թիւրքերի փիլիսոփայ Միտհաթ փա-
շան չէ՞ր որ իր սակաւօրեայ եպար-
քսութեան միջոցին, ազատամտու-
թեան արտաքին ցոյցեր ընելով մէկ-
տեղ, մեր ազգային պատերաքա-
րանն անձամբ փոխադարձ այցելու-
թեան գալով մէկտեղ, ինչ որ ուրիշ
ոչ մէկ եպարքոս ըրած չէ, պատրի-
արքարանէն երբ գաւառական հա-
րստահարութիւնների մասին յայ-
տագիր (քաղրիք) մը շրկուած էր Բ.
Դուռը, յետ գործունել տուաւ յայ-
տագիրը, առարկելով թէ պատրի-
արքարանը հարստահարութիւնների
մասին քաղրիք չի կրելու իրաւունք
չունի որովհետեւ քաղաքական գործ
է այդ, մինչդեռ և Պոլսի մէջ հայ և
յոյն ազգութիւնների պատերաքա-
րանները սուղաններէն իրենց տըր-
ւած ֆէրմանների զօրութեամբ հա-
րիւրաւոր տարիններ է վեր կը վայե-
լեն այդ իրաւունք։ ոչ մէկ ուրիշ և
պարքոս, հին կամ նոր գաղափար
ներով, չէր համարձակած այդպիսի
իրաւազրկութիւն մ'ընելու Հայերին։
ուրիշներ եթէ չէին գործադրեր յա-
ճախ պատրիարքարանի թագրերնե-
րը, գոնէ չէին ալ համարձակեր պա-
տասխանելու թէ պատրիարքն իր ժո-
ղովրդի հարստահարուած վիճակը Բ.
Դրան ներկայացնելու իրաւունք չու-
նի։ Նոյն ազատամիտ Միտհաթ փա-
շաի եպարքոսութեան օրով չէ՞ր որ
և Պոլսի Արարատ լրագրի խմբագիր
նշանաւոր Մատթէոս Ալվատեանը,
Տրապիզոնէն իրեն գրուած և մի քա-
նի հարստահարութիւնների մասին
տեղեկութիւններ հաղորդող թղթակ-
ցութիւն մը հրատարակած լինելուն
համար՝ Միտհաթ փաշան Բ. Դուռը
կանչուեցաւ ուր անոր սպասուորնե-
րէն այնպիսի ծեծ մը կերաւ որի
հետեւանքն եղաւ իր մահը։ Եւ
հայ ժողովուրդն ուրիշ բան մը չկը-
ցաւ ընել, Բայց միայն իբրեւ բողոքի
նշան շատ հանդիսաւոր թաղում մ'ը-
րաւ Ալվատեանին։ Միեւնոյն պատ-
ճառով Հայրենիքի խմբագիրն ալ
պատժուեցաւ, չնայելով թէ նոյն իսկ
պաշտօնական քննութեամբ հա-
տաւորեցաւ որ Տրապիզոնի թղթակ-

ցի գրածները ճիշդ էին։
Շատ կերկարէր այս յօդուած և
թէ մանրամասնութիւնների ինչէնք-
բայց արդէն իսկ բաւական երկարած
լինելով, կը վերջացնենք զայն առ-
այժմ, կրկնելով ինչ որ ուրիշ անգամ
ալ ըսած ենք թէ մենք թիւրքիացի
Հայերս, իբրեւ թիւրքիացի, կը փա-
փաքինք ընդհանուր երկրի բարե-
կարգութեան և իբրեւ Հայ կը փա-
փաքինք նաեւ մեր ազգային վիճակի
բարւոյթման և մեր ազգային իրա-
ւունքների պահպանման։ Մեր ազ-
գային շահերն ու զգացումները վի-
րաւորող թիւրքերին չենք կրնար
գործակցիլ, թէ՛ ձեր լինին անոնք
և թէ՛ երիտասարդ։ Մ. ֓.

ՆԱՄԱԿ ԹԻԻՐԻՔԻԱԷՆ

Վան, 6/19 մարտ 1907

Վանի ներկայ վիճակը սոսկալի է։
Ամբողջ երկիրը տնտեսական ապշա-
պի և անօթութեան մատնուած լինե-
նելով միասին, կառավարութիւնն ալ
սկսած է ամենախիստ կերպով հաւա-
քել հին ու նոր տուրքերը, նոյն իսկ
այն տուրքեր որոնք Սուլթանին իրա-
տէով ներուած են։ Հարկահաւաք
ներն առաւօտ արշալոյսին փողոցներ
կ'իյնան, բռնի տուներ կը մտնեն և
տան կարասիք, եթէ կան, դուրս են-
տելով անմիջապէս կը ծախեն։ Կամ
եթէ այդի կայ, այդի ծառերը կը
կտրատեն։ Իսկ եթէ ոչ կարասի և
ոչ ալ ծառ կայ, մարդիկ կը բան-
տարկեն։

Ժողովուրդն իր ծայրայեղ յուսա-
հատութեան մէջ կուզէ ամբողջու-
թեամբ գաղթել Բայց հնարաւորու-
թիւն չունի։ Ուր գաղթէ, ի կողմա-
այնտեղ ալ անօթի են։ աւելի հեռու-
Բայց ինչպէս։ Դիմումներ եղած են
Պատրիարքարանին որ Սուլթանին
միջնորդէ, զէթ հարկահաւաքչու-
թեան մի վերջ տրուելու համար։ Բայց
ո՞վ գիտէ, պիտի յայտնի՞ Օրմանեան
պատրիարք որ տարիններ է վեր այն
չափ դիմումներ կ'ընէ և երբեք չյա-
լողիր։ Մասնակի հանգանակութիւն
ներով օժանդակութիւններ չեն կա-
րող բաւականութիւն տալ երկրի այս
մեծ պահանջին զի ամբողջ ժողովուր-
դն է որ անօթի է։ սովէն մեռնելու
մի քանի դէպքեր կը պատմեն արդէն.
երկրին մէջ ոչ թուրքոյն և ոչ էսնափ
դասակարգ մնացած է։ ամէնքն ալ
օգնութեան կը կարօտին, ամէնքն ալ
անօթի են։ Թիւրք գաղթելի կառա-
վարութիւն երկրին մէջ աշխատու-
թեան բոլոր միջոցները որոշ ծրագ-
րով մը տարինների ընթացքին մէջ
խանգարելէն յետոյ, ժողովրդի ունե-
ցածները պարբերաբար խլելէն վերջ,
այժմ ամբողջ ժողովուրդն անօթու-
թեան և սովի մատնած, կուզէ միայն-
գամէն ամբողջովին ոչնչացունել հայ
տարրը։ Թո՞ղ արտասահմանի կոմի-
տէներ, գործիչներ, եթէ ուրիշ գործ
չունին, դեռ գլուխ ուռեցունեն և վի-
ճին թէ Տաճկահայաստանի մէջ կոիւր
դասակարգային պէտք է լինի թէ ոչ-
կամ թէ «արտասահմանի հայ յեղա-
փոխական կազմակերպութիւններ»

պէտք է որ գործակցին արտասա-
մանի Երիտասարդ Թուրքերուն հե-
տաւ։ Բայց, այդ ամէն վէճերի մէ-
ջ ոչ կուզէ երկիրը մտնել և ծան-
թանալ բուն իրականութեան հետ։

Մենք միշտ մեր հին երգն է-
կերգենք զոր կերգէինք երէկ, կեր-
գենք և այսօր և ինչ կը թուի թէ դե-
պիտի երգենք վաղն ալ եթէ մեր ա-
զիտութիւն չարունակենք։ Բայց վա-
ղը գուցէ Հայի մը նմոյշն ալ չկար-
դանանք գտնել ոչ Մուշի գաղթին
ոչ ալ Հայոց Զորի ու թիմարի մի-
զի թէեւ ալ սուր չշողար այժմ, բայ-
հաց չկայ... Եւ անօթութենէ
առջացած հիւանդութիւններն են որ
ժողովուրդներ կը հատցունեն և ե-
կիրը կամայացունեն։

Սակայն, ո՞վ գիտէ, գուցէ վաղ-
սրածութիւնն ալ զայ միանալ օղի
և հիւանդութեանց հետ, ասոնց պա-
կաս թողած չարիքներն ալ ինք լը-
ցունելու համար։ Նոր կուտակալն ըս-
կըսած է, իր նախորդին հակառա-
դրութեամբ, ամէն խստութիւններ
գործ դնել, խուզարկութիւններ կա-
տարել տալ քաղաքական անտեղ
կասկածներով։ Նոյն իսկ կը կարծու-
որ այս խուզարկութեանց նպատակ
է մի մեծ խնդիր չինել, գուցէ կոտ-
րածի պատրուակ մ'ունենալ զի այ-
ծայրայեղ խստութեանց պատճառով
կարելի է պատահիլ որ կամ փախը-
տականներէ և կամ մի քանի տաք-
զլուխ երիտասարդներէ ցոյց մը տե-
ղի ունենայ և այդ պատճառաւ ինչ
կառավարութիւնը կոտորած մը յա-
ռաջ բերէ։ Երկրի այս վտանգալի
կացութեան մէջ, մեր գործիչներ շատ
աչալընութեամբ և զգուշութեամբ
վարուելու են, թիւրք կառավարու-
թեան պատրուակ և դիւրութիւն չըն-
ծայելու համար իր դժոխային ծրա-
դիրները գործադրութեան։ Պէտք է
պարզ ու որոշ կերպով ամէնքին ալ
յայտնի լինի որ այս դժոխային կա-
ցութեան ամբողջ պատասխանատու-
ութիւնը թիւրք կառավարութեան
վրայ կը ծանրանայ։

Ն Ա Մ Ա Կ

ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ՄԻԱՅԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԷՆ

Ուէսթ Զօպօքըն, 4 մարտ 1907

(Շար. 26րդ բուհն եւ վերջ)

Բեմին վրայ կը գտնուէր նորընտր
Ատենապետահին Տիկին Պոլոս Համի-
տեան, իր քովն ունենալով օրուան պատ-
ւակալ նախագահ Ամբրիկայի Առաջնորդ
Գեր. Յովսէփ Սրբադան արքեպիսկոպոսն,
Փոքրիկ յայտագրի մը համեմատ, Շուշա-
նիկ Համալեան քանի մը գեղեցիկ կը-
տորներ նուագեց դաշնակի վրայ և վըս-
տահացուց հանդիսականները թէ «գալ-
նակի մէջ մեծ ասպարէզ մը կը խոտա-
նայ։ Մանկանց քննութիւնը կատար-
ւեցաւ խալիֆայութեան և արդի ման-
կավարժութեան միջնաշրջանի ձեւով։
Մարտիրոս Սարգիս 33 տարուայ դա-
ստաւական փորձառութիւնէ եկելեցական
սակայն. և ոչ իսկ երգ մը երգեցին վար-
ժարանի ուսանողը. ասոնց փոխարէն
երգեցին իր նախկին աշակերտներն աւե-
րի ասիական ձեւով։ Ուսանողը բաւա-
կան լաւ արտասանութիւններ ըրին։

[illegible]

ժարեր է այդպիսի ձեռնարկէ մը, իր
ծերութեան պատճառով:

ՌՈՒՄԱՆՈՅ 1906 ՏԱՐԻՈՅ ՅՈՒՑԱՀԱՆ-
ԴԵՍՆ ԵՒ ՌՈՒՄԱՆԱՀԱՅՈՅ ՄԵՐ ԱԶԳ.
ԵԿԵՂԵՑՈՅ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Շաբ. 26րդ բոկեց)

Նախ խորհուրդաւ առանձին տեղ
ւոյ մը վրայ ինքնուրոյն եկեղեցի մը
կանգնել փայտեայ՝ ի ձեւ Անի մայրա-
քաղաքի փառաւոր եկեղեցիներէն մի-
ոյն՝ օրինակն տուելով Մխիթարեան
Գեր. Հարց ունեցած լուսանկարնե-
րէն: Այսպիսի կառուցման մը համար
պատկառելի գումարի մ'անհրաժեշտ
պէտք մը լինեն հաշիւ եղաւ, որպէս
ճարտարապետն եւս կը հաստատէր:
Ծախուց բաւական հսկայ քանակու-
թիւն հայթայթելն բացարձակապէս
դժուարութեանց բաղկացաւ ի պատ-
ճառ անյօժարկամ հոգաբարձու-
թեանց ուստի չլինալով ընել
զփափաքելին՝ հաստատապէս որոշե-
ցին ընել զկարելին: Ժամանակն ար-
դէն կարճ էր և խնդրոյն յաջող ելք
մը գտնելու համար աճապարելն ան-
հրաժեշտ. այս առթիւ վսեմ. Տիար
Գր. Կոլլաւ և Պատ. Յաննաթողովոյ
նախագահն Տիար Յ. Յերհանթեան, չը
կրնալով առանձին տեղաւոր մը
կանգնել, բացարձակապէս պէտք ըզ-
գացին պաշտօնապէս դիմում ընելու
ցուցահանդիսի Ընդհ. Վերատեսչին,
որպէս զի բարեհաճի Պատ. Յաննա-
թողովոյ տրամադրութեան ներքեւ
յարմարագոյն տեղ մը գտնել ի դիւ-
րութիւն ցուցահանդիսին մասնակ-
ցութեան: Արդարեւ Պատ. Յաննա-
թողովոյ դիմումն ապարդիւն չելաւ,
ըստ որում ցուցահանդիսի Ընդհ.
Վերատեսչին, վսեմ. Տօք. Իսթրա-
թին, սիրով ընդունեց իրեն եղած
չնորհալի դիմումն և ազգարարեց թէ
«Գոլա» կոչուած հաստատութեան
մէջ յարմարագոյն տեղ մը շնորհ-
ւեցաւ Ռումանհայոց ազգային եկե-
ղեցւոյ ցուցադրութեան համար»:

«Գոլա» կոչուած այս հոյակապ
չէնքն մեծահարուստ Ռումէնի մը բը-
նակարան եղած է ի հնումն, կառուց-
եալ եռայարկ՝ գրեթէ 200 տարի ա-
ռաջ, որ կը կրէ հին ժամանակի ոճն
և ձեւն, կանգնած է ցուցահանդիսի
տրեւելեան հարաւային բարձանց վը-
րայ, զեղարուեստից նորակառոյց
պալատին առնթեր: Սոյն հսկայ
չէնքին վերի և վարի յարկերուն մէջ
ցուցադրութեան երկրիս հին և նոր
գարեբու տիրապետող իշխանաց և
իշխանահայ մեծազիր պատկերներ
և այլ եկեղեցական հնութիւնք, որք
անցեալ դարերու զեղարուեստական
զեղեցիկ և թանկագին գործեր են:
Երկրորդ յարկին (միջին) մէջ ցու-
ցադրութեան գարձեալ ուսմէն եկե-
ղեցեաց հնութիւնք. ահա սոյն յար-
կի երկրորդ բաժանման մէջ կաղմա-
կերպեցաւ հայկական զեղեցիկ մա-
տուռ մը, որ ցուցադրութեան Ռու-
մանհայոց եկեղեցեաց հնութիւնքն,
զորս ընտրելու համար վսեմ. Տիար

Գր. Կոլլաւ, ի փառս մեր եկեղեցւոյն
և ազգին, յատկապէս ուղեւորեցաւ
ի հայաբնակ քաղաքս Ռումանիոյ և
ընտրանք հաւաքեց զլիաւորաբար
Պուրէշի, Պոթուշանի և Ֆոքշանի
Հայոց եկեղեցեաց անթմենքէն և ի
բեղէններէն, զորս Նորին Ազնու-
թիւնն յարմար դատեց, իբրեւ հը-
նութիւնք և զեղարուեստական գոր-
ծեր, արժանի ցուցադրութեան: Վը-
սեմաշուք Կոլլաւի այս անձնանու-
րական ուղեւորութիւնն ամեն գովու-
թեան արժանի է: Նախ կը կարծուէր
թէ պէտք պիտի լինի Ազգային Պատ-
րիարքարանէն եկեղեցական ինչ ինչ
թանկագին հնութիւնք ուղելու և ա-
սոր համար նախապէս գրուեցաւ ալ
ու Ամեն. Սրբազան Պատրիարք Հօր
հաւանութիւնն ալ առնուեցաւ. սա-
կայն երբ հեռագրեց զհոգացուցիչ քա-
նակութեամբ և զհոգացուցիչ որակաւ
եկեղեցական անթմենք և հնութիւնք
զորս եկան վերոյիշեալ երեք քա-
ղաքաց հայ եկեղեցիներէն, այն ա-
տեն ալ եւս պէտք չմնաց դուրսէն ե-
կեղեցական առարկայք բերել տալու
ի ցուցադրութիւն:

Նախ և առաջ ցուցադրելի առար-
կայքն հաւաքութեան ի Ֆոքշան, ուր
կարգի, կանոնի տակ առնուեցան և
անոնց հնութեանց որքանութիւնք
ուրոյն ուրոյն նշանակութեան տըպա-
գրեալ տետրակներով և ապա փոխա-
դրուեցան ի Պուրէշի. թէ ո՛րպիսի
սիրուն և զեղաշուք մատուռ մը պատ-
րաստուեցաւ ի «Գոլա», ուր եկեղե-
ցական ո՛րպիսի առարկայք ցուցադ-
րութեան, ո՛րպիսի հնութիւնք, ո՛ր-
պիսի ճաշակաւ և կարգադրութեամբ,
աւելորդ կը համարուէր մեր կողմանէ
մի առ մի գրեթէ և նկարագրելն՝ բա-
ւական համարելով «Արձագանք Յու-
ցահանդիսի» ատեն ուսմէն լրագրոյ
գրած յօդուածն, ուր ամեն ինչ ճշ-
գութեամբ նկարագրուած է, որոյ
թարգմանութիւնը ներկայիս հետ
ներկայեցի ի հրատարակութիւն:

Երկրիս մանաւանդ հասարակ դա-
սակարգերն շատ անհամակրական ըզ-
գացմամբ կը վերաբերուէին ցայսօր
դէպի Հայոց կրօնն և անոր ազգային
եկեղեցին, զոր աւետարանական ճշ-
մարիտ վարդապետութեանց վրայ
հիմնեալ չէին նկատեր, որով չէին ու-
ղիւր ճանաչել նորա առաքելականութեան
ի յիշման և ողորդականութեանը. սակայն
այժմ շոշափելի եղանակաւ տեսնելով
Հայկական եկեղեցին առանձին ներ-
կայացեալ վիճակի մը մէջ, տեսնելով
զայն յատկանշող ցուցադրեալ առար-
կայքն և լսելով միանգամայն բացատ-
րութիւնքն այդ առարկայից գործա-
ծութեան մասին՝ համոզուեցան ըս-
տուղիւ թէ արդարեւ Հայոց եկեղե-
ցին հիմնեալ է Յիսուսի Քրիստոսի
Տեառն մերոյ ուղիղ վարդապետու-
թեանց վրայ և հետեւաբար է առա-
քելական և ուղղափառ, զոր առաջին
անգամ թաղէնս և Բարդուղիմէոս ա-
ռաքեալներն հիմնեցին Հայաստանի
մէջ, ուր իրենք մեռնելով պաշտօնի
եղան Հայոց ազգին, որ երախտա-
գիտական արձաններ կանգնեց նոցա

զերեզմանաց վրայ կառուցմամբ հո-
յակապ վանօրէից, որք այժմ Հա-
յաստանի մէջ նշանաւոր ուխտատե-
ղիներն են: Այսպէս ահա Ռուման-
հայոց ազգային եկեղեցւոյ այս նմա-
նողական ցուցադրութիւնն արդարեւ
կրօնական գաղափարաց շատ ուրա-
խալի բարեշնորհմամբ յառաջ բերաւ
երկրիս ալիակրօն օտարականաց մէջ,
որպէս իւրեանց լրագրաց մէջ գըր-
ւածներէն յայտնապէս կերեւի:

Հայկական եկեղեցւոյն մանողական
ցուցադրութիւնն խիստ զեղապատ-
շած ձեւ մ'ունէր և «Գոլա»ն այցե-
լողներն անպատճառ պէտք էր որ այ-
ցելէին նաեւ հայկական եկեղեցւոյ
ցուցադրութիւնն, վասն զի, բարե-
բաղդաբար, չէնքի ներքին բաժա-
նումներն ալ այնպէս կը պահանջէին
արդէն:

Պատ. Յաննաթողովոյ հայկական
եկեղեցւոյ ցուցադրութիւնն գրեթէ
երկու ամիսէն հազիւ կրցաւ լրացը-
նել և յունիս ամսոյ 4ին հանդիսապէս
տեղի ունեցաւ ցուցահանդիսի բա-
ցումն ի ներկայութեան վիճ. թագա-
ւորին, թագուհւոյն և արքայական
տան: Բացման խիստ շքեղ արարո-
ղութենէն անմիջապէս ետքը՝ ցուցա-
հանդիսի զեղարուեստից նշանաւոր
պալատին մէջ, ցուցահանդիսի Ընդհ.-
Տեսուչ Տօքթօր Իսթրաթիի առաջ-
նորդութեամբ, բոլոր ցուցադրողներն
ներկայացան վիճ. արքային և երբ
հայկական եկեղեցւոյ ցուցադրողներն,
վսեմ. Տիար Գր. Կոլլաւեան ձեռա-
կուտական և Պատ. Յաննաթողովոյ
նախագահն վսեմ. Տիար Յ. Ս. Յէր-
հանթեան, ներկայացան Նորին Վեհա-
փառութեան, յայնժամ վիճ. Ար-
քայն համակրական ժպիտով մը հե-
տեւեալ խօսքերն արտասանեց ուղ-
ղեալ առ մերայինս. «Ուրախ եմ լը-
սելով որ երկրիս մէջ իմ հայ հպա-
տակներն հայկական եկեղեցին իւր
արժանաւորութեամբն ցուցադրած
են և կըսուի թէ Հայոց ցուցադրու-
թիւնն շատ զեղապատշաճ է և ունիք
ցուցադրած հնութիւն և զեղարուես-
տից վերաբերեալ շատ մ'առարկայ-
ներ. կիմայնեմ ձեզ թէ նոյն իսկ այսօր,
կէս օրէն զկնի, ի ժամ 4, պիտի այ-
ցելեմ ձեր ցուցադրութիւնն»: Եւ
արդարեւ ճիշտ որոշեալ ժաման, հա-
կառակ տեղատարափ անձերին, Նո-
ցին վեհափառութիւնք արքայն և
թագուհին այցելեցին մեր հայկական
ցուցադրութիւնը, որ ելեքտրական
լուսով կը փայլատակէր, ուր ընդուն-
ւեցան վսեմ. Տիար Կոլլաւեանէն և
վսեմ. Տիար Յէրհանթեանէն, որք
ջանացին Նոցին վեհափառութեանց
բացատրել ցուցադրեալ առարկայից
գործածութիւնքն, հնութիւնքն և
արժեքաւորութիւնքն, որոնք Նոցին
վեհափառութիւններէն գնահատուե-
ցան գոհունակութեամբ: Երկրորդ օ-
րը զահաժառանգ իշխանն և իշխա-
նահին այցելեցին մեր ցուցադրու-
թիւնը, ուր ընդունուեցան դարձեալ
ճանուցեալ անձնաւորութիւններէն.
Իշխանն և իշխանահին եւս միեւնոյն
գոհունակութիւնն և զմշտումն յայտ-

նեցին նկատմամբ հայ եկեղեցւոյ նը-
մանողական ցուցադրութեան, առա-
կայցն և ճաշակաւոր կարգադրու-
թեանց: Աւելորդ չեմ համարիր կըր-
կին նշանակել թէ Ռումանհայոց այս
կրօնական ցուցադրութիւնն Նորին
Վեհափառութեան և իւրայնոց վրա
զեղեցիկ տպաւորութիւն մը թող տա-
լուն համար մի քանի անգամ իւրեանց
այցելութիւնն կրկնեցին ի «Գոլա»:
(Շարունակելի)
Մ. Կ. ՄԻՐԱՆՈՐԱՆ

ՄԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

ՀՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

Եւ շուտով կուդարկուի Բաժանորդներին

ՍԱՓՐԻԶ

Սատիր-սիմվոլիք գեղարուեստական

պատկերազարդ ամսաթերթի VIII համարը

«Սափրիչ» թաժանորդագիրն է
(1906 թ. մարտից մինչեւ 1907 թ.
ապրիլ) երկու պրեմիայով՝ 2 ըրր. ար-
տասահման և Անդրկասպեան երկիր՝
2 ըրր. 50 Կ.:

Հասցէ՝ Rédaction «Sapritch».

Kazanskaja No. 46.

St. Pétersbourg, (Russie)

ՀՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

ՐԱՅԻՆԻ

Խամսայի Մեկթուրքիսից.

Ղարաբաղի Աստղագիտը.

Գաղտնիքն Ղարաբաղի.

Մի մեծադիր հատորի մէջ ամփոփ-
ւած:

Գրին է 6 չիլին ճանապարհածախ.
քով: Հեղինակի միւս երկերի համար
եւս պէտք է դիմել:

Mme. Raffi

32, Richmond Gardens

Shepherd's Bush

London W. (England)

Ինչպէս ամեն լրագրողներ, Արմէնի
ու կընդունին ծանուցումներ հրատարա-
կելու համար. անոնք որ պէտք կունեն-
ան Արմէնի միջոցով մէկի դիմում տ-
նել կամ մի բան յայտարարել, պատրաստ
ենք ընդունելիւնեց ծանուցումներ, ըստ որ-
ւա գրական սովորութեան. Ծանուցում-
ների գինը նշանակուած են Արմէնի
հակառակ, տաւալն վրայ հաշուելով. 1 եր-
կաթաթի (գլխաթի) համար 2 սանդիւ-
ն և 1 բոլորգրի համար 1 սանդիւն 3 ս-
քաւ դրուելիք ծանուցումի գինն վր-
%ին 10 զեղչ կը լինի. 10 և աւելի ան-
գամներ գրուելիք ծանուցումի գինն վր-
բայ 0/0ին 30 զեղչ: Յակարկութիւն չը-
բուցուի:

ՅՆՕՐԷՆ-ԻՄԱԳԻՐ

Պ. ՓՅՐՔՅԻԳՈՒԼԵՆՆԵ

ՄԱՐՍԵԼ

Հայերէն տպարան Պ. Փարրազիսի

Le Gérant: François CARRIERE

Marseille. — Imprimerie du Midi